

„Leif Eriksson objevuje Ameriku“, Christian Krohg (1893)

Autor: Thomas F. Bertonneau

Učenci zasazují dobu vzniku **Vinlandských ság** do 12. století v případě *Ságy o Gróňanech* a 14. století u *Ságy o Erikovi Rudém*. Jak tomu ale u tohoto typu literatury bývá, oba příběhy do značné míry zachycují i nemytickou ústní tradici osidlování a raných dějin Islandu a Grónska, jejíž obecnou (jakkoliv ne nutně ve všech detailech) důvěryhodnost potvrdil i bohatý korpus lingvistického i archeologického bádání posledního století. Odhlédneme-li od **akademických a technických argumentů**, i pro obyčejného čtenáře je bohatství různých podružných detailů a lakonická věcnost vyprávění přinejmenším silným náznakem jejich obecného souladu s pravdou. Dvojice *Vinlandských ság* zachycuje specifické období v dějinách Seveřanů: přelomovou epochu, v níž koncem 9. století začal tradiční válečnický étos ustupovat křesťanskému evangeliu a jako měřítko statusu muže ekonomický úspěch pomalu vytlačil zářezy na jílcí meče. *Sága o Gróňanech* i *Sága o Erikovi Rudém* tuto proměnu vyobrazují v generačních odlišnostech Erika Rudého na jedné straně a jeho synů, především Leifa, na druhé. (Jejich portréty ze 16. a 19. století jsou samozřejmě smyšlené).

I.

Erik Rudý rozrazil pomyslné dveře do islandského literárního povědomí s halasnou neomaleností. Svárlivý a nedůtklivý Erik přibyl na Island se svým otcem Thorvaldem z norského Jaedarenu. Stěhování to bylo vynucené „kvůli prolité krvi“, jak to podávají obě ságy. Thorvald se usídlil u ledovce **Drangajökull** na poloostrově **Hornstrandir**, tedy na severním pobřeží severozápadního islandského poloostrova. Po Thorvaldově smrti vzal Erik svou ženu Thjodhild na místo ve Vathornu, jenž pojmenoval „Erikovou usedlostí (**staðr**)“. (V průběhu let vzniklo takovýchto „Erikových usedlostí“ několik.) Thjodhild Erikova porodila syna, kterému dali jméno Leif. V Erikově krvi však kolovala mocná touha po ctižádosti. Ta se přetavila ve spor se dvěma sousedy, Eyjolfem Saurem a Hrafnem Bijcem. Erik je oba zabil. Místní *thing* (shromáždění) poslal Erika znovu do vyhnanství, tentokrát do Breidafjordu, kde se usadil na Volském ostrově. Erik však jen sotva dokázal vést klidný život. Podle textu *Ságy o Erikovi Rudém* „půjčil pán usedlosti své prkna na lavičky Thorgestovi ze statku Breidabol“. Když je Thorgest Erikovi nevrátil, shromáždil proti němu Erik skupinku mužů a zanedlouho už se na dva svářící tábory rozdělil celý kraj.

Takovéto vády sužovaly islandskou společnost chronicky, navíc byly obvykle doprovázené hojným krveproléváním a ničením. Institut *thingu* fungoval ne ani tak jako permanentní parlament, ale jako *ad hoc* ustanovený výbor v reakci na krizi – obvykle osobní svár – jež podle mínění společenství přerostla hranice snesitelnosti. Členové shromáždění zpravidla jednu nebo obě strany konfliktu poslali do vyhnanství. Postavení mimo zákon znamenalo, že dotyčný buď musel opustit území, nebo riskovat označení za člověka, jehož smrti by se nikdo nesnažil zabránit a nikdo by ji ani nesměl pomstít. Shromáždění v Thorsness po zhodnocení rozmlísky ohledně fošen skutečně postavilo Erika mimo zákon. Ten si přichystal svou loď a slovy ságy „se vydal hledat zemi, kterou Gunnbjorn... zahlédl, když se odchýlil ze stanoveného kurzu na západ a objevil skalnaté ostrůvky Gunnbjarnar.“ Erik při hledání nového prostoru, kde by se mu volněji dýchalo, objevil spolu se svými následovníky Grónsko, v oněch dnech před malou dobou ledovou obyvatelné, s jehož jménem plným příslibu (*Greenland-Zelená země*) sám přišel.

Erik se v mnohém podobá celé řadě dalších islandských *goði* neboli náčelníků (slovo samotné ve skutečnosti označuje „kněze“). Vezměme si třeba hrdinu **Ságy Hrafnkelse Freysgoðiho**, Hrafnkela Hallfreðrsson. Podobně jako Erik, ovšem o celá dvě století dříve, přišel Hrafnkel se svým otcem z Norska vznést nárok na dosud neobývaný kus Islandu. Krátce před dovršením dvacátého roku se osamostatnil od otcovské domácnosti a založil si svou vlastní v odlehlém údolí Adalbol. Hrafnkel vyčlenil ze své země osadníkům ochotným přísahat mu věrnost pozemky; nebo lépe řečeno přijmout v přísaze obsaženou nabídku. Sága popisuje Hrafnkela jako muže silného tělesně i vůlí, který pro ránu nikdy nešel daleko. Hrafnkel zabil spoustu mužů, ale dařilo se mu. Nezapomínal se o přízeň osudu dělit i se svými leníky, čímž si zajistil jejich nehynoucí oddanost. Jeho příklad tak je dokonalým ztělesněním podstaty feudálního principu a svébytného typu *goði*.

Řady pozůstalých obětí Hrafnkelových výbuchů hněvu se však rozšiřovaly, a tím i jejich síla. Pod vedením znalce zákonů Sama dali průchod svému dlouho živeného hněvu. Vypukla nová série násilností, jež si vyžádala spoustu nevinných životů, aby nakonec skončila ponižující porážkou Samovy frakce a Hrafnkelovým triumfem. Posledním zabitým v Hrafnkelově odplatě

byl Samův bratr, který byl během popisovaných událostí mimo Island – kupec přibyvší nikoliv náhodou z výnosné plavby do Konstantinopole, odkud se vracel s bohatým nákladem zboží. Anonymní autor ságy tuto poslední smrt vykresluje jako výstřednost a doklad přehnanosti celého sváru. V pro něj nanejvýš beznadějném okamžiku boje se Hrafnkel dokonce vzdává svého kultovního božstva Freje s tím, že uctívání Ásů už mu připadá jako prázdné gesto. Vyhasnutí pokrevních svárů coby řídicího principu společnosti tak jde ruku v ruce s vyhasnutím starého náboženství. Jakkoliv nelze upřít podíl irských a anglických misionářů na christianizaci Severu, zapomínat bychom neměli ani roli Vikingů, kteří odcházeli sloužit do osobní „varjažské“ stráže byzantských císařů. Jedním z těchto mužů byl i Samův bratr.

V *Hrafnkelově sáze* ještě poněkud nesměle upozaděný motiv trhu už hraje v obou islandských ságách podstatně výraznější part. Jelikož se však odehrávají na konci 10. a počátkem 11. století, věnují se také náboženské konverzi Vikingů. Erik ještě podstatně citelněji než Hrafnkel propadá skepsi a nedůvěře ve staré bohy, podobně jako jej podle všeho znavila agresivita, jež do té doby byla nerozlučným společníkem jeho vznětlivé osobnosti. Grónsko se mu tak stává útočištěm, kde se Erik – poté co se stejně jako Hrafnkel prohlásí pánem nezabrané země – může stát vládcem bez nutnosti konfrontace s četnými sousedy-konkurenty. Jeho první plavba do Grónska také v mnohém připomíná vědeckou výpravu, a když se snaží získat pro svou výpravu muže, pozorujeme i ducha obchodnické směny. Shodou okolností se staroseverské slovo pro zisk *góði*, liší od označení náčelníka – *goði* – jen délkou samohlásky. Postupné zklidnění Erikova charakteru tak odráží i posun severské arktické společnosti od hodnot náčelníků-válečníků k hodnotám více tržním a komerčním.

Sága o Gróňanech s geografickým puntičkářstvím popisuje, jak Erik „našel zemi, již hledal a zakotvil poblíž ledovce, jemuž dal jméno Mid“. A později: „Plavil se podél pobřeží na jih, aby zjistil, zda je země obyvatelná“. Podle *Ságy o Erikovi Rudém* „při tom dal jména mnoha význačným bodům v krajině“. Celkem strávil Erik průzkumem Grónska tři zimy a tři léta, než se vydal zpátky na Island. „Pojmenoval objevenou zemi Grónsko (*Zelená země*), protože lidi podle něj mělo přitažlivé jméno podstatně lépe nalákat.“

Rozsah Erikova podniku budí úctu. V *Sáze o Gróňanech* se říká: „Když se v létě Erik Rudý vydal kolonizovat Grónsko, bylo k plavbě z Breidafjordu a Borgarfjordu připraveno 25 lodí, do cíle cesty jich však dorazilo jen 14 – některé posádky se obrátily nazpět, jiné se ztratily na moři.“ Někteří Erikovi lidé zprvu váhali, časem však v Grónsku začali spatřovat východisko ze své vlastní neutěšené situace. Jedním z nich byl i Thorbjorn Vifilsson, považovaný podle *Ságy o Erikovi Rudém* za „vysoce postaveného muže a pána velkého statku“. Stručný popis Thorbjorna – otce **Gudrid**, která se postupně vdala za Erikovy syny Thorsteina a Thorfinna Karlsefniho, dva obratné průzkumníky-obchodníky – zdůrazňuje jeho moudrost a štědrost. Thorbjorn si plnil své feudální povinnosti vypravením bohatých hostin pro své sousedy a jejich bohatým obdarováním. Když na něj přišly těžké časy, svěřil se přátelům: „Raději bych se vzdal svého statku než své důstojnosti; dřív odejdu z této země, než bych zhanobil svůj rod. Rozhodl jsem se tak přijmout nabídku svého přítele Erika Rudého, kterou mi předložil při loučení v Breidafjordu; v létě se hodlám vydat do Grónska, pokud to bude jen trochu možné.“

Thorbjorn prodává svůj majetek a za utržené peníze kupuje loď. Ze *Ságy o Erikovi Rudém* se

dozvídáme, že „se s ním do Grónska rozhodlo vydat třicet lidí“. *Sága o Gróňanech* nám pak připomíná, že k těmto událostem došlo „patnáct let před oficiálním přijetím křesťanství na Islandu“. Thorbjorn však už vyznával tuto novou víru a v jejích morálních zásadách vychoval se svou ženou i dceru Gudrid.

II.

Z obou ság Erik Rudý sice vychází jako válečník, nikoliv však jako nájezdník. Je to totiž už Islandan, ne bojechtivý Viking dřívějších staletí. *Sága o Erikovi Rudém* dokonce dává jeho nesnáze do souvislosti s jeho podnikavostí. Erik si vysloužil hněv Eyjolfa Saura za to, že jeho otroci „způsobili sesuv půdy, který zničil farmu muže jménem Valthjof“, načež na odplatu „jeden z Valthjofových příbuzných, Eyjolf Saur, otroky zabil“. V reakci na to „Erik zabil Eyjolfa Saura“. Otroci se podle všeho snažili vylepšit Erikovy pozemky, snad stavbou teras v kopcích. Dokonce i spor s Thorgestem ze statku Breidabol začal jako obyčejná majetková rozmíška. Erik, který Thorgestovi vypůjčil svou lodní výstroj, se „dožadoval navrácení prken... když mu je Thorgest nevrátil, Erik se vydal na Breidabol a vzal si je sám“. Obě ságy jsou plné symbolů bohatství i jeho vytváření. Tak se třeba v *Sáze o Erikovi Rudém* čtenář dovídá, jak se muž jménem Einar ucházel o ruku Gudrid v době, kdy žila na Arnarstapi se svým nevlastním otcem Ormem. Einar, „zdvořilý muž s vybraným vkusem... byl úspěšným obchodníkem v zámoří“ a „zimoval střídavě na Islandu a v Norsku“. Jednoho dne přišel na Arnastapi, kde „předložil své balíky se zbožím a ukázal je Ormovi a jeho domácnosti a vyzval ho, aby si vzal cokoliv, po čem jeho srdce touží.“

Nabízení zboží z balíků je samozřejmě záměrně pompézním gestem, přehlídkou Einarova bohatství a tedy i jeho žádoucnosti. Balíky samotné pak ztělesňují vnitřní řád vlastní obchodní činnosti; jde svým způsobem o přenosnou verzi dobře vedeného obchodu, jehož majitel má přesné povědomí o každé položce, jeho uspořádání má nejen nalákat zákazníka, ale je také nastaveno pro jeho pohodlí. Einarova štědrost vůči Ormovi tak má i obchodní podtóny. Obdarovávání totiž je předchůdcem samotné instituce trhu. Jak píše antropolog Marcel Mauss ve své ***Essai sur le don (1924)***, dávání darů zakládá vztah oddálené reciprocity mezi dárce a příjemcem. Ten musí dárci jeho gesto nějak oplatit, ne však obratem: smí tak učinit až po uplynutí jisté nespécifikované, ale obecně uznávané, časové periody. Pravidla pro oplácení dávání darů se pak liší podle situace - někdy spočívá rozhodnutí výhradně na úvaze obdarovaného, jindy však dárce učiní náznak, kterým celou situaci posouvá blíže opravdové tržní transakci.

Einar Ormovi bez obalu přiznává, že by rád, aby si jeho jménem promluvil s Gudrid a řekl jí o jeho zájmu vzít si ji za ženu. Orm tak sice učiní, naneštěstí pro Einara však Gudrid touží po někom jiném, a tak ho odmítá. Manželské návrhy druhově náleží do obecné smluvní a směnné sféry. Gudridino odmítnutí však názorně dokládá, že podmínkou směny je i svobodná vůle zúčastněných a také právo odmítnout.

Gudrid se vydala s Ormem a jeho ženou Halldis do Grónska jako součást Thorbjornovy výpravy. Oba manželé po cestě onemocněli a spolu s velkou částí posádky zahynuli. Gudrid i Thorbjorn však přežili a když dopluli do Herjolfsnessu, osadník jménem Thorkel jim nabídl, ať

u něj přezimují. **Sága o Erikovi Rudém**, již bychom stejně dobře mohli nazvat *Ságou o Gudrid*, popisuje další komplikovanou transakci, k níž došlo během zimy strávené s Thorkelem. Jejím předmětem byla nehmotná, ale kulturně nepostradatelná komodita, o níž byl za grónských zim ve staveních nesmírný zájem. Na Islandu i v Grónsku přinášely potulné vědmy za studených měsíců tolik vítané rozptýlení od tmy a nudy: zpívaly písně, věštily osud a za úplatu prováděly domácí rituály. Jedna z těchto žen se v plném šamanském úboru objevila i před Thorkelovpou farmou: „V modrém plášti svázaném řemínky a ozdobeném kamínky až úplně k lemu“, v rukou „hůl s mosazným koncem vykládanou kameny“ a dalším speciálním vybavením. Thorkel ji poctivě uhostil, „jídlem ze srdcí všech druhů zvířat, která tady žijí“. Jinak řečeno: drahocenné bílkoviny v prostředí palčivého nedostatku.

Podle vyprávění ságy si čarodějnice vyžádala pomoc při výkonu rituálů, s čímž se Thorkel obrátil na Gudrid, která sice byla pokřtěná, ale staré písně znala. Gudrid nejprve váhala, považovala totiž rozpor mezi svou vírou a pohanským charakterem rituálu za nepřekonatelný, ale nakonec svolila. Proč změnila názor? Morálka směnného vztahu totiž alespoň za jistých okolností překračuje i náboženské rozdíly. Zima je tvrdá, společenství sužují nemoci a lidé propadají zoufalství; čarovná proroctví, chápaná víceméně jako forma zábavy, slibují úlevu od všech trápení. Zdánlivý rozpor tak mizí. Gudrid svou aktivní účastí na směnném vztahu navíc splácí štědrost svého hostitele prostřednictvím úkonu, jež lze považovat za prospěšný pro všechny.

Čarodějnice jí z vděčnosti dává výhradně osobní proroctví: „Odměním tě za všechnu pomoc, kterou jsi mi poskytla, protože před sebou jasně vidím celý tvůj osud.“ Kromě jiného Gudrid říká: „Vzejde z tebe slavná a význačná pokrevní linie a na tvé potomky bude zářit jasné světlo přízně.“

S příchodem jara se Thorbjorn vydává do Erikovy největší osady Brattahlidu, kam měl původně namířeno. Jak to zachytil autor *Ságy o Erikovi Rudém*: „Erik dal Thorbjornovi půdu ve Stokkaness; a Thorbjorn si tam postavil dům, kde žil.“ Půda sama je samozřejmě bohatství. Erik si jí zabral velkou rozlohu, z níž následně dává některé pozemky do užívání jiným, jak to udělal pro Thorbjorna. Co z toho Erik má? Podobně jako feudální panovníci ve své roli „dárce prstenu“, i když poněkud neformálněji, ukládá Erik poživatelům svým darem odložený závazek; činy okázalé štědrosti si kupuje jejich trvalou věrnost. Erik tak je klasický „grand“ (*big man*) antropologie. Ten bývá, jak píše **Eric L. Gans** ve svém díle *The End of Culture /Konec kultury/* (1985), „očima moderního pozorovatele... tím nejméně svobodným příslušníkem svého společenství“, jelikož „pracuje nejvíc výměnou za nejmenší hmotnou kompenzaci“.

Čím se tedy vysvětlit toto nehmotně motivované úsilí, jež si dodává sílu rozdáváním vlastního majetku? Grandova svoboda, píše Gans, „spočívá v uskutečnění jeho touhy po důležitosti, jež se překrývá s produkcí ekonomického přebytku v určitých momentech“. Grand neodvozuje svou důležitost z pasivního vlastnictví „prosté sumy statků“, ale spíše „z aktu jím samým prováděného obřadného rozdělování tohoto bohatství“. Granda podle Gansé pohání tak zvané „puzení tvůrce“. (*producer's desire*)

Gans tvrdí, že grandí vstupují na scénu ve fázi rozkladu primitivně rovnostářské společnosti, tedy v čase ustanovení zárodečné monarchie. Tento postřeh v zásadě platí, při jeho aplikaci na islandskou společnost se však okamžitě setkáváme s četnými obtížemi. Království totiž už dávno existovalo v Norsku, odkud na Island většina osadníků přišla, často v touze uniknout z vnějšku uvaleným povinnostem pouhého poddaného. Nezávislost na králích z pevniny tak skutečně je nedílnou součástí islandského kolektivního povědomí. Gans však argumentuje, že grand také nahrazuje ryze totemické centrum naivně náboženské společnosti v momentě, kdy toto centrum (pod vlivem bohosloví) začíná ztrácet dech. (Vzpomeňme si na Hrafkelovo zavržení Freje.) Když se v tak textu ságy říká, že Erik „se jen nerad vzdával staré víry“, ukazuje to pokles jeho odhodlání zachovat si toto vyznání pod úroveň upřímného přesvědčení. A vskutku – závěrečný obraz Erikova bohatství v sáze je zasazen do prostředí štědrovečerní hostiny v Brattahlidu.

III.

Obchodnický étos post-erikovských generací na Islandu a v Grónsku se dobře doplňuje se souběžně se prosazujícím étosem křesťanským. Erikovo vyloučení z výprav do Vinlandu souvisí s jeho náboženskou nevyhraněností. Erikův syn Leif – známý jako **Leif Šťastný** – chce, aby se jeho otec plavil s ním. V *Sáze o Erikovi Rudém* se pak praví, že cestu chtěl podniknout i Erik, ale v plánovaný den vyplutí „vzal truhlici plnou zlata a stříbra a ukryl ji“. V *Sáze o Gróňanech* zase Erika cestou na palubu Leifovy lodi „vyhodil ze sedla kůň a on si polámal žebra a poranil rameno“. Citována jsou také jeho údajná slova: „Není mým osudem objevit víc zemí, než tu, kde teď žijeme.“

Magnus Magnusson a Hermann Pálsson v poznámce k překladu *Vinlandských ság* od nakladatelství Penguin stroze poznamenávají, že „zakopávání peněz bylo na křesťanském Islandu nezákonné“, podle všeho ale ne na Islandu pohanském. Při čtení akademické poznámky si mnozí okamžitě vybaví podobenství o hřivnách z Matouše (25: 14-30) a Lukáše (19: 12-28). Zakopávat bohatství je hamižným chováním, podobným obětnímu úkonu, při němž uctíváč zasvětil předmět nebo něco hodnotného modle svého božstva, a tak toto bohatství upřel společenství. V biblickém podobenství odměňuje dobrý pán služebníka, který svěřené hřivny rozmnožil a naopak plísnil toho, který je zakopal do země. Tak se „puzení tvůrce“ vytvořit přebytek – či „docílit růstu“, jak se říkalo v 90. letech minulého století – dočkává posvěcení. Jistě ne náhodou tak zkazka o Erikovi ukazuje na existenci rodící se peněžní ekonomiky na Islandu a v Grónsku oné doby.

Šťastný Leif, Erikův syn, vedl první výpravu do zemí na západě, které už dříve zahlédli zbloudilí námořníci, ale neměli chuť nebo možnost je blíže probádat. Leif přezimoval na dvoře norského krále Olafa Tryggvasona, který – podle perspektivy interpreta – slavně či hanebně udělal ze svého lidu příkazem křesťany. V *Sáze o Erikovi Rudém* se vypráví, jak král Olaf pověřil Erika na daleké jarní výpravě šířením nové víry. Řekl: „Vyšlu tě do Grónska s posláním kázat křesťanství... Tvůj šťastný osud tě povede.“ V Grónsku Leif skutečně působil jako zdatný šířitel evangelia, na něž obrátil mj. ženu svého otce Thjodhild. Ságy vypráví o tom, jak Thjodhild „nechala vystavět kostel nedaleko jejich statku“, i jak „po svém obrácení na víru odmítala žít s Erikem, k jeho značné nelibosti“.

Leifova výprava je tou nejslavnější z vikinských průniků do Nového světa pět století před Kolumbem. Já sám se o ní dozvěděl už na základní losangeleské škole z kraje 60. let. Zběžné dotazování „mých“ prváků na SUNY Oswego však naznačuje, že vikinsko-americká historie dnes ze zavedeného kurikula vypadla. *Sága o Gróňanech* poskytuje další podrobnosti o Leifově plavbě s jedinou lodí. Cesta prý proběhla bez větších komplikací, a tak Leif konečně po nějaké době skutečně spatřil zemi dříve pozorovanou Bjarnim Herjolfssonem, když ho vichry vychýlily z kurzu na cestě do Grónska. Leif „nechal spustit člun a přistál“. Podle něj „nebyla na dohled žádná tráva a vnitrozemí pokrývaly velké ledovce“. Leif dal této zemi jméno **Helluland** („Země balvanů“). V nehostinné zemi se však dlouho nezdržel a pustil se do hledání pevniny s příznivějšími podmínkami.

Další jeho zastávkou byl **Markland** („Země půdy“), jak ji nazval; pevnina „plochá a zalesněná, s bělostnými písčitými plážemi kam až oko dohlédlo“. Ani zde se však nezdrželi a pokračovali do třetí země, **Vinlandu**. Po přistání „vynesli svá lůžka na břeh a postavili boudy“. Tyto „boudy“ (příbytky z drnů) se archeologům opravdu podařilo nalézt na loukách *L'anse aux Meadows* na severním cípu Newfoundlandu.

Geografický průzkum a hospodářské využití jdou ruku v ruce. Leif vyslal průzkumníky a ze *Ságy o Gróňanech* se dozvídáme, že „v řekách a jezerech našli bohatství lososů větších, než jaké kdy viděli“. Leifovi muži je bez meškání začali chytat a solit. Leifův německý společník Tyrkir se z průzkumu vrací přio opilý – objevil totiž víno, jež dalo zemi jméno. (Hrozny mohou kvasit, i když ještě visí ve střapcích na révě.) Leif nařídil „sesbírat hrozny, posekat révu a pokácet stromy, abychom jimi naplnili nákladní prostory lodě“. Na zpáteční cestě si Leif nedaleko Grónska všimne lodi uvážené na útesu. Nabízí jejímu kapitánu Thorirovi záchranu. Na scénu znovu vstupují směnné vztahy. Podle *Ságy o Gróňanech* „Leif zachránil celkem patnáct lidí“ a „získal si značné bohatství a pověst“. Později se vydal „vzvednout si dřevo, které Thorir nechal na útesech“, což naznačuje vznik práva na „záchranu“ majetku na oplátku za záchranu životů. Když se Leif se svým nově nabytým bohatstvím trochu usadil, přešla pochodeň průzkumnického ducha na jeho mladšího bratra Thorvalda, který se na Leifově lodi vydal na druhou expedici do Vinlandu.

Právě během této Thorvaldovy výpravy Seveřané poprvé narazili na lidi, které nazvali Skrelingy (/Skræling/ – „ubozí lidé“, „ohavové“), a vypukl mezi nimi konflikt, když Skrelingové na Seveřany zaútočili. Než se jim podařilo útočníky zahnat, zasáhl Thorvalda šíp do boku a způsobil mu smrtelné zranění. Thorvaldovi muži svého vůdce pohřbili podle jeho pokynů a na jeho hrobě vyskládali u jeho nohou i hlavy kříže. I bez jeho vedení však Thorvaldova posádka v zimě nezhálela a „shromažďovala vinnou révu jako kořist“, načež se na jaře vrátili do Grónska. Thorstein Eriksson se do Vinlandu chtěl pro bratrovo tělo vrátit, ale rozbouřené moře ho donutilo přezimovat v Grónsku, kde onemocněl a zemřel. Gudrid, nyní Thorsteinova vdova, načas žila u svého švagra Leifa, než se brzy znovu vdala: za Thorfinna Karlsefniho, „velice zámožného muže“.

Z Gudrid se tak rázem stala významná opora celého projektu kolonizace Vinlandu. „Vybízela Karlsefniho k výpravě,“ již se sama zamýšlela účastnit. „Nakonec se Karlsefni skutečně rozhodl vydat na moře. Shromáždil posádku šedesáti mužů a pěti žen.“ Naší pozornosti by

neměl uniknout jeden podstatný detail úmluvy: Karlsefni se „se svou posádkou domluvil, že se o případný zisk z výpravy rozdělí rovným dílem“. Šlo tedy o založení jakési proto-akciové společnosti. Karlsefni chtěl koupit Leifovy přístřešky, ale ten mu je byl ochoten pouze „vypůjčit“. Karlsefni připomíná klasického granda mnohem méně než Erik nebo dokonce i Leif, když se alespoň teoreticky staví do pozice rovnosti se svými spolupracovníky. Dalším pozoruhodným detailem Karlsefniho výpravy je i to, že „s sebou vezla dobytek všeho druhu, jelikož chtěli vybudovat trvalou kolonii, pokud by to bylo možné“.

Ze všech vinlandských výprav věnují obě ságy, ale především ta o Erikovi, nejvíce prostoru právě této Karlsefniho plavbě. Znovu, ale ještě s větším důrazem a obšírněji než u dřívějších výprav, se vypravěč věnuje popisu bohatství vinlandské země a zisku, jaký by z těchto zdrojů mohl vzniknout podnikavým osadníkům. Opětovně se objevují i Skrelingové.

IV.

Po Karlsefniho výpravě (1007 – 1011) se odehrála ještě jedna doložená expedice, již podnikla Erikova dcera Freydis společně s bratry Helgim a Finnbogim. *Sága o Gróňanech* i *Sága o Erikovi Rudém* staví obě expedice do protikladu, a to z morální perspektivy už silně formované v obou dílech tolik oslavovaným merkantilním étosem. Věcný popis cest naznačuje, že se trasa pro námořníky stala bezmála rutinou: „Vydali se na moře a bezpečně dorazili do Leifových příbytků a vytáhli svá lůžka na břeh,“ jak to podává *Sága o Gróňanech*. Kolonisté – a tento termín jistě je na místě – nechali svůj dobytek volně se pást. Když autor poznamenává, že „býci byli velice bujni“, je to eufemismus pro nastávající rozmnožování stáda, předzvěst hmotného zisku. Podobně jako Thorvaldovi ani Karlsefni neuniká žádný možný zdroj příjmu. Nařídil tak „porazit stromy a nařezat je na délku k přepravě – a nechal dřevo sušit na kamenech“. Skrelingové se objevují s ranci „kožešin, soboliny a všech možných kůží“, dosud nepoznané ryčení býků je však zprvu děsí.

Poznámka DP k termínu „kolonisté“:

[Renaud Camus] správně poukazuje, že slovo kolonie má původ v řeckém slovu *kolón*, zemědělec. Kolonie (*colonia*) byla venkovskou osadou, z čehož se odvodilo sloveso kolonizovat – zhodnotit. Autorův argument, že ke zhodnocování ve většině případů opravdu docházelo, lze těžko vyvracet. (viz **Renaud Camus a Velká výměna.**)

Karlsefniho opatrnost v jednání se Skrelingy naznačuje, že si byl plně vědom kulturních odlišností, a že jeho hlavním starostí byla ta o bezpečnost jeho lidí. V *Sáze o Gróňanech* se oběma stranám podaří dospět k napjaté směně, přestože jak text dokládá, „navzájem nerozuměli svému jazyku“. V gestu dávajícím vzpomenout na Einara a jeho balíky se zbožím domorodci „otevřeli své saky a nabízeli jejich obsah, nejlépe výměnou za zbraně“. Karlsefni ovšem „prozíravě zakázal svým lidem prodávat zbraně“. Musíme se ptát, proč domorodci projevíli takový zájem o železné zbraně? Nepochybně patřili k témuž kmeni, který měl co

dočinění s předchozí severskou výpravou (při níž zemřel Thorvald), a tak si uvědomovali, že nože a meče cizáků byly odolnější a ostřejší než jejich vlastní pazourková ostří.

Karlsefni přichází na myšlenku nabídnout jim výměnou za kožešiny a kožky obnovitelnou lahůdku, pro Seveřany naprosto běžnou, pro domorodce však značně exotickou. Podle *Ságy o Gróňanech* ho „napadlo poručit ženám, aby přinesly Skrelingům mléko – a ti pak nechtěli nic jiného“. A tak si „Skrelingové odnášeli své zboží ve svých žaludcích“, zatímco Seveřané měli v rukou směnitelné komodity. Příště pak Seveřané nabídli domorodcům látky jasně křiklavých barev, které se jim také zalíbily.

Snadno si domyslíme typickou liberálně-multikulturní kritiku těchto transakcí: Proradní Evropané domorodce ošálili a okradli. Proti tomuto výkladu se však nabízejí hned dva argumenty. Zaprvé, pokud snad jedna ze stran jednala pod nátlakem, museli to nutně být Seveřané, které bojechtiví domorodci početně značně převyšovali. Zadruhé pak jako první o směnu zboží projevili zájem domorodci a ta se odehrála ze svobodné vůle. Když se domorodci vrátili potřetí, nebylo to už s obchodními, ale násilnými záměry – chtěli osadu vyplenit. Jeden obezřelý Seveřan však přistihnul Skrelinga, jak se snaží ukrást zbraně a zabil ho. *Sága o Erikovi Rudém* popisuje „zuřivou bitvu“ v níž se Seveřané nejprve zoufale bránili, než útočníky obrátili na úprk. Po dvou zimách se Karlsefni a jeho lidé „hotovili k cestě a vzali s sebou mnoho cenného zboží a plodů: vinnou révu a kožešiny.“ Během dvouletého pobytu ve Vinlandu povila Gudrid Karlsefnimu syna. Tento chlapec jménem Snorri se stal prvním Evropanem narozeným v Severní Americe.

Karlsefniho výpravy se účastnila i Erikova dcera a Leifova a Thorvaldova sestra Freydis. Podobná svému otci se podílela na odražení útoku Skrelingů – těhotná se s křikem a bijíc se v prsa vrhla na nájezdníky. Od postav jako Leif, Thorvald, Karlsefni nebo Gudrid se však Freydis zásadně liší a leckdo by dokonce mohl namítnout, že v mnohém více připomíná Skrelingy než své krajany a příbuzné, jelikož považovala násilí a plen za snazší cestu k zisku než obchod. V *Sáze o Gróňanech* se tak dočítáme o tom, jak se Freydis vydala na svou vlastní výpravu na dvou lodích: jedné velela ona, druhé Helgi s Finnbogim. Podle úmluvy, kterou se Freydis v žádném případě nechystala dodržet, měl oběma posádkám připadnout rovný díl zisku. Plán totiž stanovil totožnou početnost obou stran, Freydis však potajmu posílila svou posádku, aby byla větší než ta obou bratrů.

Po příplutí do Vinlandu se Freydisina výprava zabydlela v Leifových příbytcích a pustila se do obvyklého postupu: rybaření, lov, kácení stromů a jejich zpracování. Nashromáždili značné množství surovin a zboží a přichystali své přístřešky na zimu. (Bratrům nezbylo, než si postavit své vlastní, Freydis se s nimi totiž o Leifovy odmítla rozdělit.) Jedné noci řekla Freydis svému muži Thorvardovi, že ji Finnbogi napadl a vysmívala se mu, že nemá dost odvahy tuto pohanu pomstít. Když už „Thorvard nemohl dále snášet její posměch“, „řekl svým mužům, aby se shromáždili a ozbrojili“. Vtrhnutí do příbytků posádky druhé lodě, zatímco Helgi, Finnbogi a jejich muži spali, a zmasakrovali je. Freydis naléhala, aby pobili i ženy, bojovníci se však zdráhali. „Podejte mi sekeru,“ domáhala se Freydis; „a tak se také stalo – sama zabila všech pět žen“.

Když se zprávy o pobíjení začaly šířit, nechal Leif „zadržet tři z Freydisyných mužů a na mučidlech je přiměl odhalit, k čemu vlastně došlo“. Leif sice nedokázal svou sestru potrestat, ale vyvlastnil ji a společenství se jí zřeklo.

Oproti tomu si v čase Freydisina návratu „Karlsefni připravil svou loď a odplul pryč“; v Norsku prodal své zboží, načež si jeho i Gudrid „mnozí nejvznešenější v oné zemi vysoce považovali“. Následně se manželé i se svým synem usadili na Islandu, kde vybudovali vzkvétající statek Glaumby. Po Karlsefniho smrti se Gudrid vydala na pouť do Říma a po svém návratu zjistila, že její syn Snorri na své zemi nechal postavit kostel. „Stala se tedy jeptiškou a po zbytek svého života tam žila jako poustevnice.“

Morálka *Vinlandských ság* je snad drsná, ale těžko ji vyvrátit – navíc se jeví velice relevantně i pro naši vlastní situaci. I dnes existují dva typy lidí: **ti, co tvoří** (produkují/vyrábějí) **a ti, co drancují**. Produktivní lidé si jsou vědomi své etické spřízněnosti s ostatními, o jejichž spolupráci usilují nabídkami štědrých společných iniciativ, jako v případě Karlsefniho „akciové společnosti“; tyto společné snahy zvětšují bohatství celého společenství a nastavují pravidla pro jeho spravedlivé dělení. Drancíři však tyto svazky neuznávají, prací opovrhují a navíc se cítí být oprávněni k plodům píle ostatních. Kořistnictví je ale hra s nulovým součtem – nakonec vždy vede k zániku.

Znamenal Freydisin „ukrutný čin“, jak jej nazval její bratr Leif v *Sáze o Gróňanech*, konec osídlování Vinlandu? John Haywood ve svém *The Penguin Historical Atlas of the Vikings* píše, že „výpravy z bezlesého Grónska na dřevo do Marklandu (Labrador) jsou doloženy ještě v roce 1347“. Badatelé **Richard Nielsen a Scott F. Wolter** nedávno určili slavný Kensingtonský runový kámen, nalezený v Minnesotě roku 1898, do 14. století, a tak potvrdili jeho dlouho zpochybňovanou autenticitu. Pokud je jejich hodnocení a datování správné, pak západní výpravy po roce 1012 nejen že pokračovaly, ale musely po řece sv. Vavřince dospět až k Velkým jezerům a nakonec i k tomu nejzápadnějšímu z nich, Hořejšímu.

Esej Thomase Bertonneaua *The Vinland Voyages, The Market, And Morality: The Greenlanders' Saga and Eirik's Saga In Context* vyšla na stránkách *Brussels Journal* 25. září 2010.